

Paul Dobrescu

UN DECENIU CÂT UN SECOL

Secolul lumii emergente

Redactor: Dan Flonta
Tehnoredactor: Olga Machin

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Editurii Comunicare.ro, 2014.

Reproducerea integrală sau parțială a textului din această carte, prin orice mijloace, electronice sau mecanice, inclusiv fotocopiere, este permisă numai cu acordul scris al Editurii Comunicare.ro sau al autorului.

SNSPA, Facultatea de Comunicare și Relații Publice
Str. Povernei 6, București
Tel./fax: 021 313 58 95
E-mail: difuzare@comunicare.ro
www.editura.comunicare.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

DOBRESCU, PAUL

Un deceniu cât un secol. Secolul lumii emergente / Dobrescu Paul; pref.: Paul
Dobrescu. – București: Comunicare.ro, 2014
Bibliogr.
Index
ISBN 978-973-711-480-8

I. Dobrescu, Paul (pref.)

339.13.012.42(100)

CUPRINS

Epoca lumii emergente / 11

PARTEA I – O lume se ridică, alta coboară / 21

Capitolul I. Criza este criza lumii dezvoltate / 23

1. De ce nu vine primăvara? / 23
2. SUA au câștigat războiul, dar au pierdut bătălia / 26
3. America „ideologică” a supus America pragmatică / 30

Capitolul II. Neoliberalismul: ridicarea și declinul Americii / 33

Capitolul III. Stat – dezvoltare, o relație antinomică / 43

Capitolul IV. Financializarea: numele care definește epoca în care trăim / 53

1. Explozia creditului / 56
2. Detronarea domeniului industrial / 59
3. Atitudinea față de industrie – tot atât de serioasă ca și cea față de o boală de inimă / 63
4. Tentative de străpungere a încercuirii neoliberale / 67
5. Stat-bănci: o relație trădată de câte ori a fost nevoie / 73
6. Ridicarea complexului financiar-politic / 77
7. „Bancheri, bancheri, bancheri” / 83

Capitolul V. Inegalitatea – o rachetă care va cădea pe locul de unde a fost lansată / 89

1. „De ce suntem mândri că suntem americani...” / 89
2. „Avem case goale și oameni fără case” / 92
3. Către un „Waterloo al liberalismului”... / 96
4. Populismul: un posibil substitut pentru democrație / 100
5. Clasa de mijloc se „mută” în Asia / 102

Capitolul VI. „Războiul Rece” al modelelor de dezvoltare / 107

1. Nevoia unui GPS în domeniul dezvoltării / 107
2. Confruntarea dintre „capitalisme” / 109
3. Care va fi fiind adresa piețelor financiare? / 112
4. Reabilitarea formulei de început a capitalismului / 115

Capitolul VII. Elita americană, sedusă de responsabilitatea privilegiului / 119

Capitolul VIII. Capitalismul s-a adâncit în capitalism / 127

PARTEA A II-A – Cele patru „nașteri” ale Europei / 137

Capitolul I. Europa, schiță de portret / 139

1. Succesiunea unor „Europe diferite” / 139
2. Criza s-a declanșat la noi, dar s-a instalat la voi! / 144

3. Europa, noul Eden al piețelor financiare / 148
4. „Orarul diferit” al refacerii / 151
5. „Ori ne modernizăm noi, ori ne modernizează piețele de capital” / 154
6. „Furnicile germane” hrănesc nu doar „greierii europeni”, ci și propriile bănci / 156

Capitolul II. O Uniune Europeană „made in Germany” / 161

1. *Shift*-ul de putere de la Bruxelles la Berlin / 161
 - 1.1. *Puterea Germaniei vine și din contrastul cu slăbiciunile altora* / 164
 - 1.2. *Consensul de la Berlin* / 167
 - 1.3. *A reprezentat „mai multă Europă” contrapondera la „mai multă Germanie”?* / 172
 - 1.4. *„Imperiul accidental” german* / 177
 - 1.5. *Interese hegemonice etichetate drept interes național* / 181
2. Criza ne-a ajutat să cunoaștem mai bine Germania / 185
 - 2.1. *Export de experiență sau de austeritate?* / 186
 - 2.2. *Helenizarea discursului privitor la criză* / 190
 - 2.3. *Ce primează: banii sau modelul european?* / 194
 - 2.4. *Europa nu poate, Germania nu vrea!* / 201
 - 2.5. *Exorbitantul dublu privilegiu* / 204
 - 2.6. *Lipsa de reforme sau reformele deja făcute?* / 207
 - 2.7. *Recviem pentru solidaritate* / 211
 - 2.8. *Nu vă depărtați de industrie, că veți rătăci...* / 216
 - 2.9. *„Fără experimente”* / 221

Capitolul III. Euro, noua marcă europeană / 225

1. Euro, țap ispășitor al bolilor Europei / 225
2. Euro și polul european de putere / 227
3. Moneda incompletă / 230
4. Învingătorul ia totul / 235
5. Pilonul fracturat al Uniunii bancare / 240
6. O moștenire incomodă / 244

Capitolul IV. Periferia: boala care poate ucide Uniunea / 249

1. Periferie globală, periferie europeană / 249
2. „Mai multe viteze” erodează Uniunea / 253
3. Grecia – uzina de produs datorii / 256
4. „Economia este pe jumătate psihologie” / 262
5. Eurooptimismul se află în declin peste tot în Uniune / 267
6. Europa este cucerită de euroscepticism / 270
7. Divizarea sferei publice europene / 275

Capitolul V. Nu doar de un Plan Marshall are nevoie Europa, ci de un *New Deal!* / 279

Reașezarea lumii din deceniul al treilea / 285

Bibliografie / 293

Index / 303

Abstract / 309

Résumé / 313

CAPITOLUL I

CRIZA ESTE CRIZA LUMII DEZVOLTATE

1. De ce nu vine primăvara?

În martie 2009, într-o apariție televizată, Ben Bernanke declara că „primăvara este după colț”. Declarația venea din partea unuia dintre cei mai puternici oameni ai Americii, puternic în toate timpurile, dar cu deosebire în timp de criză, din partea președintelui Rezervelor Federale. America era încordată, dacă nu chiar la limita unei stări de panică. Lehman Brothers dăduse faliment cu șase luni în urmă. Alte și alte firme mai mici sau mai mari își închiseseră porțile. Șomajul creștea brusc, nesiguranța cuprindea pe mai fiecare cetățean. Ochii erau ațintiți spre Rezervele Federale. Cum precizează și Krugman, mai era un motiv pentru care afirmația s-a răspândit așa de repede, pe lângă faptul că dădea o speranță milioanei de oameni care aveau atâta nevoie de așa ceva. Ea era asemănătoare cu replica unui personaj dintr-un film celebru: *Being There* (1979). Întrebat în legătura cu politica economică a momentului, grădinarul, personajul care trecea drept un înțelept, răspunde în termeni metaforici: „Câtă vreme rădăcinile nu sunt afectate, totul este bine și va fi bine în grădină... În primăvară, toate vor răsări”¹. Întrebarea și problema noastră este: sunt rădăcinile afectate? Dacă nu, de ce nu vine, sau de ce întârzie atât de mult „primăvara”?

Ne aflăm la aproape șase ani de la izbucnirea crizei și situația este așa cum a fost ea descrisă de către Keynes în anii 1930: „o activitate subnormală cronică, întinsă pe o perioadă îndelungată, fără să se manifeste o

¹ Paul Krugman, *End This Depression Now*, W.W. Norton & Company, New York, London, 2012, p. 3.

tendință pregnantă spre redresare, dar nici spre o prăbușire totală”¹. O putem numi simplu recesiune, cum face și gânditorul american, ori *slow recovery*, o creștere puțin semnificativă, de 1-2 procente, situația nu se schimbă prea mult. Cuvintele nu pot acoperi o realitate care devine din ce în ce mai evidentă și mai îngrijorătoare: societatea dezvoltată stagnează, nu-și găsește fâgașul, cunoaște un declin relativ care nu mai poate fi negat. Joseph Stiglitz vorbește despre societatea americană ca despre „o formă de capitalism din ce în ce mai disfuncțională”; „vor trece ani – nu mai devreme de 2018 – până ca economia să revină la folosirea integrală a forței de muncă”². Charles A. Kupchan avertizează și el: „Democrațiile occidentale nu au altă alegere decât să se angajeze într-o planificare economică strategică la o scară fără precedent. Pentru a readuce competitivitatea economică, vor fi necesare investiții dirijate de stat în locuri de muncă, infrastructură, educație și cercetare”³. Într-adevăr, nu sunt multe alegeri și, pe deasupra, există și o imensă presiune de timp. Fixată chiar în titlul lucrării lui Krugman: *End This Depression Now*⁴.

Problema este: avem de-a face cu o administrare defectuoasă a sistemului, cu politici neperformante, sau suntem confrunțați cu o problemă de model? Preocuparea noastră este să răspundem la întrebarea: nu cumva capitalismul a evoluat atât de mult, s-a transformat atât de rapid, încât vorbim despre o realitate care nu mai există? Ori, în alți termeni, nu cumva societățile dezvoltate, așa cum arată ele în momentul de față, s-au îndepărtat atât de mult de modelul clasic al capitalismului, încât putem vorbi de două realități diferite? Aceasta este și ipoteza fundamentală cu care pornim la drum. Întârzierea refacerii de pe urma crizei se explică și prin această prismă: prescripția de tratament are în vedere un „bolnav” care nu mai există. Sau care are puține lucruri în comun cu ceea ce reprezintă astăzi societatea capitalistă.

¹ John Maynard Keynes, *The General Theory of Employment, Interest, and Money*, New York, Harvart/Harcourt, 1964 (1936), p. 249.

² Joseph E. Stiglitz, *The Price of Inequality*, Allen Lane, an imprint of Penguin Books, 2012, p. 1.

³ Charles A. Kupchan, „The Democratic Malaise, Globalization and the Threat to the West”, *Foreign Affairs*, January/February, 2012.

⁴ Paul Krugman, *op. cit.*

Dacă stăm bine și ne gândim, deasupra Europei se întâlnesc două mari crize, ambele de model. Ca parte a lumii dezvoltate și ca simbol al său, Europa este confruntată cu criza pe care o traversează țările dezvoltate. Din acest punct de vedere, avem de-a face cu o similitudine izbitoare a crizei, așa cum se manifestă ea în SUA și Europa. Dar aici, în Europa, avem de-a face și cu o altă criză, criza modelului european de dezvoltare, așa cum a fost el conceput prin înființarea Uniunii. Deci Europa este nevoită să facă față, concomitent, la două tipuri de criză, ambele relaționate cu *modelul de dezvoltare*. Crizele de o asemenea factură sunt mult mai dificile, pentru că presupun revenirea la fundamente, eventuala regândire sau măcar adaptare a acestora. De aceea sunt atât de dificile; de aceea trebuie să manifestăm și o anumită înțelegere față de Europa și de multitudinea de probleme cu care se confruntă.

Vom consacra prima parte a lucrării de față problematicii complicate a crizei lumii dezvoltate; cea care, în opinia noastră, formează „primul etaj” a ceea ce numim *crize suprapuse ale Europei*. Este esențial să examinăm ceea ce se întâmplă pe continentul nostru în lumina a ceea ce se petrece în lumea dezvoltată. S-a spus că suntem contemporani cu o „criză globală”. Afirmatia, repetată în diferite feluri, s-a încetățenit. O examinare mai atentă a lucrurilor va releva un adevăr ușor de demonstrat: avem de-a face nu cu o criză globală, ci cu o criză a lumii dezvoltate. Altminteri, nu putem explica faptul că în acești ani de „criză globală” anumite țări s-au dezvoltat în ritmuri impresionante. Nu este vorba numai de China, ci și de India, de Brazilia, de Rusia (toate cuprinse în acronimul BRIC), dar și de Africa de Sud, de Turcia, de Mexic etc. Literatura de specialitate acceptă faptul că suntem contemporanii unui adevărat *shift* economic și geopolitic dinspre Vest spre Est, dinspre lumea dezvoltată preponderent spre Asia. Cum am putea explica acest *shift* – repetăm, acceptat de către toată lumea – dacă lumea întreagă ar fi cuprinsă de criză? De ce să fie alimentat acest transfer de putere economică și politică în condițiile în care lumea se confruntă, în egală măsură, cu aceeași criză? În realitate, va trebui să convenim că lumea dezvoltată este cea confruntată cu criza contemporană. Lumea dezvoltată a avut în acești aproape cinci ani ritmuri negative sau modeste de creștere economică. Lumea dezvoltată a fost cuprinsă de criza financiară care s-a declanșat în SUA și s-a răspândit apoi pe tot globul. Țările emergente au fost mult mai puțin afectate de această criză. Ele au trecut cu

bine acest moment dificil și după un an au început să consemneze aceleași ritmuri impresionante de creștere.

2. SUA au câștigat războiul, dar au pierdut bătălia

Vorbim mereu de criză. Uităm însă că și criza este provocată de ceva, că în amonte ei se află o mulțime de decizii, opțiuni, erori, amânări, care, nedescifrate la timp, neîntâmpinate cu un răspuns cât de cât adecvat, declanșează tăvălugul. Cerem scuze cititorului pentru scurta incursiune în perioada premergătoare crizei, de fapt în anii care au urmat Războiului Rece. O facem pentru a încerca un răspuns la o întrebare care stă pe multe buze.

Întrebarea pe care o avem în vedere este următoarea: cum de s-a putut întâmpla? Din punctul de vedere al puterii deținute de către hegemon, nu cunoaștem o perioadă în istorie care să prezinte similitudini cu cea care a urmat Războiului Rece. SUA exercitau o dominație netă și de nimeni contestată: în termeni de extensie (puterea americană nu avea un rival real pe niciun meridian al globului), de instrumente de exercitare (dominația era netă în toate planurile – economic, militar, cultural), dacă vreți, și de prestigiu (puterea americană exercitând, în acel moment, o adevărată fascinație, hrănită de combinația atractivă dintre performanța economică și dezvoltarea democratică și culturală). Să deții toate instrumentele puterii – într-o manieră atât de clară și detașată –, iar în mai puțin de 20 de ani să fii confruntat cu o criză care poate pune sub semnul întrebării însuși statutul de hegemon global deținut de SUA este o problemă care nu poate să nu intrige, să nu preocupe, să nu stimuleze diverse răspunsuri și interpretări.

Un prim tronson de explicații are în vedere complexul de trăiri psihologice ale învingătorului, care, de data aceasta, nu era învingător doar într-o confruntare, ci învingător în toate marile conflicte ale secolului XX. O formulă lansată de Ankie Hoogvelt sintetizează sugestiv situația de la sfârșitul celei de-a doua conflagrații mondiale și cea de la sfârșitul Războiului Rece: „au existat învingători care au pierdut totul, cu excepția victoriei, după cum au existat învinși care, în cele din urmă, au câștigat totul, cu excepția

victoriei”¹. Țările care au pierdut cel de-al Doilea Război Mondial (Germania și Japonia) au câștigat bătălia economică din deceniile care au urmat, iar la sfârșitul Războiului Rece ocupau locurile doi și trei în ierarhia economică a lumii. Anglia a câștigat războiul, dar a pierdut imperiul și a devenit o putere obișnuită. La fel și Franța. Există o singură excepție: SUA. Numai SUA au câștigat victoria în cel de-al Doilea Război Mondial și au câștigat-o și pe cea din Războiul Rece. Mai există o particularitate importantă. La sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, Marea Britanie, de pildă, era epuizată de efortul făcut în timpul conflictului. Dezagregarea imperiului venea ca un fapt firesc. Poziția SUA la încheierea Războiului Rece era cu totul diferită. Au urmat 97 de luni de creștere economică permanentă.

Nu ne putem explica în niciun fel ceea ce s-a putut întâmpla, dacă nu integrăm în ecuație aroganța pe care o prilejuiește un asemenea triumf. În impunătoarea lucrare *Empires in the World History*, Jane Burbank și Frederick Cooper subliniază semnificativ: „Trecutul imperiilor ilustrează cât de costisitoare este aroganța puterii – fie ea a unui mare conducător, a unei civilizații sau a unui popor”².

De data aceasta, aroganța s-a împletit cu încrederea fără limite în viziunea neoliberală și a generat nu doar idolatrizarea modelului american, ci și tentativa de a-l impune oricând și oriunde, considerându-l un soi de *mantra a dezvoltării*. Dezbaterea asupra dezvoltării – atât de complicată în toate timpurile – a fost înlocuită pur și simplu de o formulă (putem să o numim și dogmă). Există în acest sens o mărturie foarte instructivă făcută de Edward Luce. Președintele Clinton a format un grup alcătuit din Alan Greenspan, Larry Summers, Robert Rubin și Jeffrey Garten, care călătoreau prin lume, spunându-le tuturor ce trebuie făcut. De fapt, înmânau copii gratuite ale manualului standard elaborat pe baza Consensului de la Washington. Mărturisește, cu un sentiment de jenă nedisimulat, Jeffrey Garten: „Oriunde ne duceam, spuneam același lucru. Mesajul era întotdeauna același: noi am lămurit lucrurile, așa că voi, chinezi, brazilieni ori germani, nu trebuie să reinventați roata. America e modelul de urmat. Tot

¹ Ankie Hoogvelt, *Globalization and the Postcolonial World: The New Political Economy of Development*, Palgrave, London, 2001.

² Jane Burbank, Frederick Cooper, *Empires in the World History: Power and the Politics of Difference*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2010, p. 459.